

БУТТЄВИСНЕ УКОРІНЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАХИСНИКА КРАЇНИ

В період глобалізації, комп'ютеризації, мінливості світу в швидкоплинності буття, людині стає важче ідентифікувати себе, і тому постає проблема збереження свого сутнісного Я, яке слід захищати як цілісність у зв'язку зі своєю сім'єю, країною, народом.

Становлення особистості захисника країни в часи інтенсивних пошуків людиною свого місця в цьому мінливому світі стає неможливим без укорінення. Разом з тим, сутність психологічного механізму буттєвистого укорінення в становленні особистості захисника не досліджувалось.

Тому об'єктом дослідження стало становлення особистості захисника країни, предметом – психологічний механізм буттєвистого укорінення, а метою – визначення суті психологічного механізму буттєвистого укорінення у зв'язку зі становленням особистості захисника країни.

Завданням нашого дослідження став аналіз укорінення, знекорінення та псевдоукорінення як чинників становлення особистостей захисників країни.

«Укорінення» як поняття було введено французькою мислителькою ХХ століття Сімоною Вейль. Уведення цього поняття впливало з ситуації 30-40-х років ХХ століття, коли тотальне насильство і невизначеність характеризувало не тільки нашу країну. Але й досі є важливим розуміння укорінення людини, як встановлення порядку в ідеях, смислах, духовних потребах, пошуку вічного призначення, таких соціальних взаємовідносинах, за яких ніхто не змушений порушувати одні обов'язки заради виконання інших.

У понятті «укорінення» поєднуються об'єктивне і суб'єктивне, загальноісторичне, соціальне та екзистенціальне в житті людини, звертаючись перш за все до з'ясування об'єктивних засад людського буття: потреб та інтересів, на яких ґрунтуються людські права і обов'язки, ставлення до яких і складає основу громадянськості захисника країни.

Укорінення, на думку С. Вейль, є найважливішою та найменш визнаною і в теорії, і в реальності потребою людської душі, однією з тих, які найважче визначити. Вона інтегрує всі потреби цілісно і виражається як обов'язок індивіда реалізувати свою людську сутність.

Зрозуміти сутність цього психологічного механізму можливо за допомогою опанування фактів знекорінення.

С. Вейль відмічала, що глобальне знекорінення відбувається під час загарбницьких війн, матеріально-економічного чи духовного поневолення. У цьому разі «позбавлення коріння стає майже смертельною хворобою для поневолених народів» [3]. Важливо, що і самі завойовники, знекорінюючи інших, «підрізують власні корені» [3]. З цього постає фундаментальна психологічна різниця між воїном-завойовником і воїном-захисником. Факторами знекорінення стають гроші як мета і праця, якщо вона наймана. Тоді вони є засобами позбавлення коріння особистості, яка стає «людським фактором», «робочим матеріалом», втрачаючи власну життєву мету та духовну силу. Всяка духовність, яка не є заснованою на відповідному способі життя, є штучною (В.В.Зеньковський) [6]. Тому руйнівним фактором може стати і сам спосіб життя, що не збігається з моральними принципами людини.

Навіть освіта може бути руйнівним фактором, якщо вона позбавлена національних основ, не зберігає моральну силу пращурів, орієнтована переважно на прагматизм, сповнена штампами та стереотипами зовнішнього престижу, тоді як життєдайною є освіта гуманістична, тобто відкрита до світу інших, наповнена пізнанням цінностей і смислу. Культура, у тому числі найдосконаліша і високотехнологічна, позбавлена народного підґрунтя, набуває штучності і перетворюється на злочин проти розвитку сутнісних сил особистості. Отже, живлення народної душі збереження минулого ради майбутнього є необхідністю.

Освіта захисника країни має бути наслідком духовних прагнень, коли учень у процесі навчання не виступає пасивним об'єктом, а завдяки власним зусиллям обирає знання, що роблять у цьому разі особистість активним суб'єктом творення себе і світу. Відтак, унеможлиблюється орієнтація суто на споживання і виникає прагнення до захисту створеного внутрішніми силами душі.

Омана та самоомана, ідолопоклонство, серед яких культи особистостей у тоталітарних режимах, здатні призвести до економічної, технологічної та оборонної могутності цілих імперій у їх швидкоплинній вдаваній непереможності. Однак це псевдоукорінення містить у собі потенційну потаємну, але незворотну ламкість у фундаменті, – адже особистість насильно позбавляється гідності, яка замінена приниженням одного і пихатістю іншого.

Твори Ф. М. Достоєвського, М. Коупленда, Ф. Фелліні та інших видатних мислителів викривають складні прагнення людей до переможного «ми». Могутнім чинником становлення особистості як захисника є єднання людей, що заради блага країни об'єднуються спільною діяльністю. Єднанню необхідний лідер, який і об'єднає всіх заради високої ідеї. Але можливість перетворення лідера на деспота може стати фактом знекорінення.

При цьому важливими є духовні зв'язки між людьми, які єднають їх. У цьому процесі єднання людина сама зобов'язана знайти та зрозуміти сенс і цінність свого власного Я в цілісності соціального організму колективу. Єднають людей цінності як ідеї, незалежно від їхнього фаху, спеціальності, освіти. Якщо ідея згубна, наприклад, ідея зверхності одного народу над іншим, утворюється знеособлена єдність, де індивідуальність стирається, приниженням викорінюється сутність людини як захисника.

Усвідомлення своєї цілісності через підвищення загальної, національної та професійної культури є завданням освіти, яка розглядається як розвиток суспільної свідомості (А. В. Петровський) [7, - с. 5-6]. Результатом отримання такої освіти має бути цілісна особистість, котра здатна мислити, не обмежуючись параметрами професії або класів, не розподіляючи світ на бідних та багатих, а приймаючи відповідальність у межах відведеної ролі за долю країни та її народу.

Тоталітаризм у будь-яких проявах, коли він набуває нормативності, статусу принципу поведінки, призводить до глобальної втрати буттєвистого коріння та «самозавоювання» і, як наслідок, особистісних деформацій. Така покалічена внутрішньо особистість не здатна віддано захищати свою країну. Отож, освіта громадян України у прагненні до її якості,

має бути національно-освітньою програмою, котра сприяє зняттю громадянської знеособленості в молодих поколіннях.

Бажання особистості захистити країну засновується на ставленні особистості до свого краю та його народу [9]. Ставлення до держави, взагалі, може бути сповнено певних протиріч. Сімона Вейль, стосовно цього вказує на факт суспільно-політичного знекорінення, по суті, – своєрідного завоювання, коли його здійснюють державні влади над своїми народами, коли держава підтримується моральною субстанцією країни, а коли та вичерпуватися, це приводить державу до духовного голоду [3]. Характерно, що за це явище С.Вейль та інші мислителі [5] покладають відповідальність як на творців режиму, так і на кожного громадянина.

Громадяни, поставлені в таку ситуацію необхідності супротиву моральному та економічному насильству, мають захистити країну зовні так і всередині країни від знесилювання, водночас долаючи внутрішньоособистісні перешкоди. Для такого супротиву необхідна неабияка моральна сила.

Тільки моральне відродження народу робить можливим і відродження економічне (І.Франко) [9], тільки моральне відродження робить можливим і відродження політичне (Г. Г. Дилігенський) [5].

Укорінення можливе, коли воно опосередковується символами і смислами культури, свободою, суверенністю, творчістю і духовністю. Духовне в людині є коренем індивідуальної неповторності, керуючою частиною інтелекту (К. Д. Ушинський). Духовні потреби – це потреби ідеалу (В. В. Зеньковський) [6], який є істотною мірою для собі подібних (В.І.Даль). Отож, ідентифікація зі спільнотою людей, що проживає на території даної країни – є одним з чинників утворення ідеалу для людини, орієнтації людини на спосіб життя, гідний того, щоб його захищати.

Розмірковуючи про рушійні сили, спроможні постачати необхідну енергію для особистості, слід виділити культурну, у тому числі, етнічну самоідентифікацію, відкриваючи тим самим шлях до самопізнання й уможливаючи укорінення людини у світ загальнолюдської культури. У взаємодії із загальнолюдськими цінностями та смислами національної культури, тобто на основі інтересуб'єктивності (а не національно-етнічного індивідуалізму), можливе творення культури особистості як захисника країни. Абстрактна узагальненість призводить до знекорінення людини. Шлях до укоріненості є виявом загальнолюдського, національно особливого та індивідуального. У підготовці захисника Батьківщини слід спиратися на підґрунтя – сучасну культуру з властивою їй ретроспективою в минуле і з національними буттєвісними традиціями і тенденціями сучасності.

С. Вейль бачить спосіб і основу життєвого укорінення людини в організації праці, що повинна бути основою справедливого життя в країні. Такий погляд є характерним і для нашої національної спадщини. Так, Г. С. Сковороди переконував у тому, що тільки через вияв власного покликання можна знайти шлях до щастя [8]. Його поняття спорідненої діяльності співзвучне думкам М. Чиксентміхайла про діяльність як живий процес [2]. Ці живильні для душі громадянина сили, що отримує людина від насолоди результативною працею, стають основою бажання захищати створене кропіткою працею та власними зусиллями. Отже, лише суспільство, що сповідує духовність та культуру праці, а не орієнтоване на отримання прибутків одразу, та ще без достатніх власних зусиль ради цього, сприяє буттєвісному укоріненню людини.

При розкритті проблем становлення особистості захисника, мова йде про укорінення у векзистенційно-онтологічному плані. Буттєвісне укорінення людини ми розглядаємо, як культуру самості, виражену у максимальній повноті буття людини, самоактуалізації та самореалізації всіх її сутнісних сил у центральній спрямованості особистості на активне діяння у зв'язку з країною і заради неї, цією метою високою окреслюючи горизонти особистісного простору відповідальності.

Особистість, зазвичай, прагне захищати життя наповнене, інтенсивне, справді гідне людини. Таким його роблять місце перших років життя, спілкування у колі родини та в дитячих колективах, змістовні і позитивні юнацькі роки, коли започатковується і розвивається Я людини, що завдяки своїй представленості в просторі власної дії не здатне загубитися у масі, у натовпі.

Особистість захисника країни формується за допомогою істинного буття – як культурного горизонту життєвого світу людини (Е. Гуссерль) [4], зближення смислів повсякденного-минаючого та вищого-вічного.

Філософія екзистенціалізму ставить перед собою завдання допомогти людині знайти своє місце у світі, вистояти і викоринитися в бутті, де на роздоріжжі примхливої долі особистість обирає себе. Прояви духовності, творчості, свободи і суверенності відповідальної за свою долю особистості здатні призвести до активної позиції особи, що має бажання і здатна захистити країну.

Отож, спонукає таке бажання має культурний простір співбуття особистості, адже культура займає особливе місце серед способів укорінення людини і виступає центром зосередження проявів її життя. Культура, при цьому, розглядається як актуалізація нескінченно можливих форм людського буття та визначення безпосередніх суверенних цілей і прагнень особистості в їхній співвіднесеності з соціальними.

Культура як детермінанта людського життя допомагає особистості здійснити себе у власній незамінній ролі, якою є особистість як індивідуальність у соціальному організмі військового колективу.

Відношення окремої особистості до захисту власної країни виступають детермінантами вільного та відповідального вибору індивідами їхнього способу буття у світі, що реалізує себе за допомогою професії і рівня володіння нею. Здатність захистити країну, таким чином, залежить від професійної майстерності військової людини, що на вищому рівні досягає військового мистецтва.

Культура стає основою актуалізації нескінченних варіантів людського буття при визначенні особистісних цілей і прагнень в їхній співвіднесеності з соціальними. Універсальний зміст культури дозволяє розвиватися індивідуально-особистісним формам буття в різних аспектах культурних реалій. Останні виступають лише детермінантами вільного та відповідального вибору індивідами їхнього способу буття у світі за допомогою авторського творення і визначення сенсу власного життя.

Сила духу військової людини багато в чому залежить від опанування військовою майстерністю, адже навчатися протягом життя означає вдосконалювати своє військово мистецтво.

Таким чином, конструктивний підхід до формування особистості захисника країни належить особистісно-діяльнісній парадигмі, де людина розглядається як суб'єкт у культурному просторі, що змінює не тільки навколишній світ, а й себе (унікаючи, при цьому, свавілля), з метою вдосконалення та гармонізації власного буття і стосунків з середовищем,

прагнучи до захисту своєї країни на високому рівні професійної майстерності та військового мистецтва.

Завдяки опануванню психологічного механізму буттєвісного укорінення людини, стає зрозумілим значення культури та мистецтва, котрі виступають категоріями, за допомогою яких усвідомлюється фундамент розвитку людини як захисника у зв'язку зі своєю країною як цінністю, що перевищує межі людського життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Категорія культури і психологічна наука. // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. С.Д. Максименка. – К.: Главник, 2005. – Вип. 26, в 4 т. – Т. 1. – С. 70-75.
2. Буякас Т.М. О феномене наслаждения процессом деятельности и условиях его возникновения (по работам М. Чиксентмихайла) // Вестник МГУ. – 1995. – Сер. 14. – № 2 – С. 53-61.
3. Вейль С. Укоренение. Письмо клирику. – К.: Дух и литера, 2000. – 350 с.
4. Гуссерль Э. Избранные работы / Сост.: В. В. Анашвили и др.; сост. т. В. А. Куренной. — М.: Территория будущего, 2005. — 458 с.
5. Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. – М: Новая школа, 1996. – 351 с.
6. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. – Клин: фонд "Христианская жизнь", 2002. – 272 с.
7. Петровский А.В. Психология о каждом и каждому о психологии. – М.: Изд-во РОУ, 1996. – 328 с.
8. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 531с.
9. Снігур Л.А. Психологія становлення громадянськості особистості: Монографія. – Одеса: СВД М.П. Черкасов, 2004. – 332 с.
10. Франко І. Поза межами можливого // Вивід прав України. – Львів: Вид-во Слово, 1991. – С. 118-125.
11. Цимбал Т. Культурологічні студії // Українська культура. – 2008. – № 12. – 48 с.

Подано до редакції 25.12.08

РЕЗЮМЕ

Стаття розкриває психологічний механізм укорінення як фактор формування особистості захисника Батьківщини. Подано історію поняття та зміст психологічного механізму.

РЕЗЮМЕ

В статье показан психологический механизм укоренения как фактор формирования личности защитника родины. Представлена история данного понятия и психологическое содержание механизма.

SUMMARY

The article shows a psychological mechanism of root-taking as a factor of forming the identity of homeland defender. It presents the history of the concept and psychological contents of the mechanism.

Ключові слова: укорінення, психологічний механізм, особистість захисника Батьківщини.

Ключевые слова: укоренение, психологический механизм, личность защитника Родины.

Keywords: root-taking, psychological mechanism, the identity of homeland defender.
